

Goranka Blagus Bartolec

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

gblagus@ihjj.hr

OD NEŽIVOGA DO ŽIVOGA (genitivno-akuzativni sinkretizam u jedninskoj paradigmi imenica muškoga roda koje označuju što neživo)

U radu će se pokušati opisati semantički parametri koji uvjetuju genitivno-akuzativni sinkretizam u sklonidbi imenica muškoga roda u suvremenome hrvatskom jeziku koje označuju što neživo. Opis polazi od pretpostavke o kategoriji živosti po kojoj imenice muškoga roda koje označuju što živo u jednini imaju akuzativ jednak genitivu, a koje označuju što neživo akuzativ jednak nominativu. Ovdje će se razmotriti slučajevi u kojima dolazi do otklona od zadane paradigme.¹

I. Uvod

U jezikoslovlju se kategorija živosti najčešće uzimlje kao kategorija koja unutar paradigmatki jednoga gramatičkoga tipa (fonološkoga, morfološkoga, sintaktičkoga ili prozodijskoga) na planu jezičnog izraza s obzirom na padežni nastavak u akuzativu jednine razlikuje dva podtipa.

Kategorija se živosti (Simeon 1969:1/643) ubraja u pojmovne kategorije temeljene na značenjskom razlikovanju živoga od neživoga u onome što je označeno imenicama muškoga roda u akuzativu jednine.

¹ Tom se problematikom u hrvatskom jeziku najviše bavila Jasna Vince-Marinac (1990, 1992).

II. Opisano stanje

Kategorija živosti odlika je slavenskih jezika², a morfološki se očituje u razlikovanju nominativno-akuzativnoga i genitivno-akuzativnoga sinkretizma u jedninskoj paradigmi imenica muškoga roda. Znači li imenica što neživo, akuzativ joj je jednak nominativu, znači li što živo, akuzativ joj je jednak genitivu. To razlikovanje potječe još iz praslavenskoga jezika (Ivšić 1970:184,186; Vince-Marinac 1992).

Primarno je u sklonidbi imenica muškoga roda u jednini postojao samo nominativno-akuzativni sinkretizam, neovisno o tome znači li imenica živo ili neživo (N jd. *rabъ* / A jd. *rabъ* i N jd. *nožъ* / A jd. *nožъ*)³, ali je postupno, zbog sintaktičkoga razlikovanja subjekta i izravnoga objekta došlo do pojave genitivno-akuzativnoga sinkretizma imenica muškoga roda koje znače živo (Damjanović 1995:61§6; Ivšić 1970:356; Vince-Marinac 1992:332).⁴ Prva potvrda pojave genitivno-akuzativnoga sinkretizma jest zamjenica *кто* čiji akuzativ preuzima genitivni oblik *kogo* (Ivšić 1970:186, 227; Vince-Marinac 1992:332).

U hrvatskome je suvremenom standardnom jeziku u postojećim gramatika-
ma kategorija živosti sustavno opisana na trima razinama:

1. Najuočljivija je u razlikovanju nominativno-akuzativnoga sinkretizma (u nastavku N/A) imenica muškoga roda u jednini koje znače neživo (N jd. *stol* / A jd. *stol*) i genitivno-akuzativnoga sinkretizma (u nastavku G/A) imenica muškoga roda u jednini koje znače živo (N jd. *orao* – G/A jd. *orla*).

2. U akuzativu jednine muškoga roda odnosno zamjenice *koji* (oblik *koji* u akuzativu jednine odnosi se na imenice koje označuju što neživo, a oblik *kojega* u akuzativu jednine na imenice koje označuju što živo).⁵

3. Na prozodijskoj je razini razlika živo/neživo uočljiva u lokativu jednine jednosložnih imenica muškoga roda s dugosilaznim naglaskom. Imenice koje označuju što živo u lokativu zadržavaju dugosilazni naglasak (N jd. *vûk* / L jd.

² Ruski: N *студент, кузнец* / A *студента, кузнеца*; N *завод, нож* / A *завод, нож*; slovenski: N *mož, pes* / A *moža, psa*; N *razred, svetilnik, A razred, svetilnik*; ukrajinski N *робітник, школяр* / A *робітника, школяра*; N *ніж, мотор* / A *ніж, мотор*; češki: N *pán* / A *pána*, N *hrad* / A *hrad*; poljski: N *brat, pies* / A *brata, psa*; N *ser: zeszyt* / A *ser, zeszyt*.

³ Damjanović 1995:59

⁴ Ivšić (1970:356) uporabu G/A sinkretizama kod imenica muškoga roda koje znače živo tumači sintaktičkim razlozima, s obzirom na to da su u staroslavenskom jeziku uz neke iste glagole kao izravni objekt pojavljuju i genitiv (lica/osobe) i akuzativ (stvari).

⁵ U nestandardnoj (dijalektnoj i razgovornoj) uporabi G/A sinkretizam bilježi još muški rod neodređene zamjenice *svi* (A *svih*: *svih* nas je pitao, *svih* je pozdravio), umjesto sve (*sve* nas je pitao, *sve* nas je pozdravio).

vúku), a imenice koje označuju što neživo u lokativu imaju dugouzlazni naglasak (N jd. *dân* / L jd. *dânu*).⁶

U radu će biti riječi o morfološko-semantičkoj razlici u značenju živo/neživo imenica muškoga roda spomenutoj pod točkom 1. Ta se razlika na morfološkoj razini očituje u različitom akuzativnom nastavku imenica muškoga roda u jednini, a uvjetovana je razlikovanjem semantički živoga od semantički neživoga u onome što se označuje imenicama muškoga roda u akuzativu jednine. U opisu slučajeva u kojima G/A sinkretizam u jednini imenica muškoga roda zahvaća i one imenice kojima se označuje što neživo, naglasak će biti isključivo na analizi standardnoga jezika, njegove uporabe u javnoj komunikaciji – službenoj i razgovornoj – što je potrebno naglasiti s obzirom na to da je ta jezična pojava prisutna i na dijalektnoj razini, osobito u kajkavskom govoru te u govoru djece, ponajprije predškolske i rane školske dobi.

III. Gramatičko tumačenje kategorije živosti u hrvatskom jeziku

Imenice koje znače što neživo nisu s gledišta kategorije živosti u hrvatskim gramatikama dovoljno opisane. Bartol Kašić (1604/2002) u *Osnovama ilirskoga jezika* u sklonidbi imenica kategoriju živosti ne spominje kao kriterij za razlikovanje imenica muškoga roda kojima se označuje što živo od onih kojima se označuje što neživo. Razlikuje tri deklinacije prema genitivnim završecima (-a, -e, -i), neovisno o kojem se gramatičkom rodu radi, na semantičkoj mu je razini osnovni kriterij je li imenica vlastito ime ili ima opće značenje, a na morfološkoj je razini uočljiv genitivno-akuzativni sinkretizam, neovisno o tome je li riječ o imenici koja znači živo ili neživo (N jd. *Pettar*, *golub*, *vittar*/ A jd. *Petra*, *goluba*, *vitra*)⁷. Stoljeće kasnije hrvatski gramatičar Blaž Tadijanović (1761) ne bavi se tom problematikom, jedino se u poglavlju o imenima, propisujući da se sva vlastita imena (pod kojima razumijeva sve imenice koje označavaju što ljudsko) pišu velikim početnim slovom, a uz vlastita imena ljudi Petar, Paval i sl., navodi i riječi čovjek (*Čovik*), Bog (*Boog*), anđeo (*Angjel*), duh (*Duh*), pri čemu je očito da i nestvarna bića dobivaju gramatičke odlike ljudskoga, tj. živoga. Marijan Lanosović (1778:6–13) ne spominje G/A sinkretizam. Prema tvorbenom kriteriju razlikuje tri deklinacije imenica muškoga roda, neovisno o značenju živo/neživo. Imenicu *dan* navodi kao primjer za

⁶ Potrebno je naglasiti da se G/A sinkretizam očituje i u zamjenicama i pridjevima u atributnoj funkciji, ali ta pojava neće biti temom ovoga rada: Jack mi je dao *nekog posla* (HRT, serijal *24 sata*, 18. 10. 2002), gurati *terenskog bicikla* (HRT, 1 program, *Pustolovina po Hrvatskoj* 15. 7. 2002.).

⁷ Kašić 1604/2002:47–57.

treću sklonidbu muškoga roda, ali je u akuzativu jednine (*Dana, dneva*) sklanja kao i u genitivu. U tu deklinaciju ubraja i imenicu čovjek (*Čovik*), a kriterij je višestrukost ili nepravilnost (*irregularis*) padežnih oblika, za razliku od imenica muškoga roda prve i druge deklinacije koje u svakom padežu imaju samo jedan oblik. Sustavniju naznaku paradigmatškoga razlikovanja imenica muškoga roda koje znače živo i koje znače neživo nalazimo u Matije Antuna Relkovića (1767). Kao i Kašić, razlikuje tri deklinacijska tipa imenica, ovisno o genitivnom završetku (*-a, -e, -i*). Imenice muškoga roda pripadaju prvomu deklinacijskom uzorku. U tablici s pregledom padežnih nastavaka (62) navodi da akuzativ ima nastavak *-a* kao i genitiv ili jednak nominativu. Dalje, u 9. bilješci (67–68) objašnjava da imenice prve deklinacije koje znače što neživo imaju akuzativ jednine jednak nominativu (*nož, prozor, ormar i sl.*).⁸

Gramatičari 19. stoljeća opširnije pišu o kategoriji živosti i njezinu utjecaju na sklonidbenu paradigmu imenica muškoga roda. Šime Starčević (1812/2002:25–28) također, razlikujući tri tipa sklonidbe prema genitivnom nastavku (*-a, -e, -i*)⁹, kao i Relković, upućuje na osobitost prve sklonidbe imenica muškoga roda koja se očituje u G/A sinkretizmu imenica koje znače što živo i N/A sinkretizmu imenica muškoga roda koje znače što neživo. U Appendixu (1838) također nalazimo bilješku o G/A sinkretizmu imenica muškoga roda koje znače što živo (N jd. Jakob / A jd. Jakoba) prvoga tipa sklonidbe i N/A sinkretizmu imenica muškoga roda koje znače što neživo N jd. *vjetar* / A jd. *vjetar* (44–46). Međutim, kao i Lanosović (1778:13), imenicu *dan* svrstava, kao i imenice *čovjek* i *dom*, u sklonidbene, odnosno tvorbene iznimke, ali imenicu *dan* u akuzativu sklanja kao da označava što živo (A jd. *dana, dneva*), dok imenicu *dom* u akuzativu jednine sklanja kao da označava što neživo (A jd. *dom*).¹⁰ Ignjat Alojzije Brlić (1842:26–29) također sustavno razlikuje sklonidbu živućih (*Belebte*) i neživućih (*Unbelebte*) imenica muškoga roda, napominjući da u kategoriju živih ulaze i neke imenice koje primarno ne označavaju zbiljsku živost (karte: npr. *gornjak, dolnjak, kec*). Prema tom načelu imenicu *dan* (48), kao i drugi gramatičari, svrstava u nepravilne imenice, također ju sklanjajući kao neživu, tj. u paradigmi navodi N/A sinkretizam (jd. N *dan* / jd. A *dan*). Jednako upućuje i Vjekoslav Babukić u *Ilirskoj slovnici* (1854:172–176), razlikujući stvari živuće (*jelen, kralj, junak*) i stvari neživuće (*perst, nož*). Najopširniji prikaz razlikovanja G/A i N/A sinkretizma prema kategoriji živosti dao je Antun Mažuranić u *Slovnici hervatskoj* (1861).

⁸ ... *Dajmi taj nóx ... á nie: Dajmi toga nóxa* (Relković 1767:68).

⁹ Usp. i Tafra u: *Starčević* 2002:153.

¹⁰ Appendixu 1838:52–53.

Kao i njegovi prethodnici, razlikuje tri sklonidbene paradigme. Imenice muškoga roda svrstava u prvu paradigmu i u akuzativu jednine upućuje na razliku u sklonidbi imenica prema tome znače li što živo ili što neživo. Novina je u odnosu na njegove prethodnike u posebnom isticanju polisemije, kada riječi koje znače živo dobivaju i neživo značenje i obratno, riječi koje znače neživo dobivaju i značenje za živo. Prema toj značenjskoj razlici te se imenice različito sklanjaju u akuzativu jednine (1861:40). Osim toga Mažuranić je prvi detaljnije uputio i na druge semantičke kriterije koji se mogu smatrati osnovom za raščlambu značenjskih tipova koji utječu na proširenje sklonidbe s G/A sinkretizmom imenica muškoga roda, o čemu će kasnije biti riječi (1186:40, bilješka 1. i 2.). Povijesni pregled završavamo Josipom Florschützom, koji, za razliku od svojih prethodnika ne spominje razliku živo/neživo, nego upućuje na to da se u sklonidbi imenica koje označavaju ljude i životinje javlja G/A sinkretizam, dok imenice koje znače neživo imaju N/A sinkretizam (1916:23). G/A sinkretizam također je svojstven i imenicama koje označuju bića koja su prije označavala što živo, iako su po značenju neživi pojmovi (*pokojnik, mrtvac*) ili, pak, onim imenicama koje su u metonimijskom odnosu s pojmovima koji označavaju živo (čitam *Osmana*).¹¹

U gramatikama suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika također nema opširnijega tumačenja kategorije živosti. Samo se općenito razlikuje sklonidba imenica muškoga roda koje znače živo i sklonidba imenica muškoga roda koje znače neživo, a razlika je u akuzativu jednine.¹² Donose se sklonidbeni uzorci prema naglasnim i tvorbenim tipovima te vrstama deklinacije (a-vrsta, e-vrsta, i-vrsta) koje su određene genitivnim nastavkom u jednini (*Povijesni pregled...* 1991:529–561; *Pranjković, Silić* 2005:98–107; *Raguž* 1997:8–9, 24–37). Iznimkama je više prostora dano u *Hrvatskoj gramatici* skupine autora (1997:104) i *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića (2004:100) u kojima se osim opće podjele imenica muškoga roda s obzirom na značenje živo/neživo, upućuje na polisemne riječi (*nosač, glasnik, član, vjesnik, razarač* itd.) koje s obzirom na značenja živo ili neživo imaju akuzativ jednine jednak genitivu, odnosno nominativu, kao i na društveni, tj. skupni sa-

¹¹ Ukratko, opširnijih potvrda ne nalazimo ni u gramatikama bosanskih štokavaca. Toma Babić (1712:37) ne spominje razliku živo i neživo, ali za primjer paradigme pete deklinacije navodi imenicu *dan* čiji je akuzativ jednak nominativu (usp. Lanosović 1778:12–13). Jednako u svojoj gramatici piše i Lovro Šitović, navodeći također imenicu *dan* za primjer paradigme pete deklinacije (1742:19). Sklonidbeni su tipovi u objema gramatikama napravljeni po uzoru na latinsku paradigmu.

¹² Kategorija živosti nije jedina nedovoljno opisana imenična kategorija u gramatikama hrvatskoga jezika. Brojnost također ima jednak status (v. Peti 2004, Znika 2002), kao i osobnost, spol, apstraktnost, tvornost, konkretnost (Tafra 2005:81–82).

držaj imenica koje primarno označavaju pojedinca, a za primjere se isključivo navode sportske momčadi (najčešće *Hajduk*).¹³

Pregled suvremenih rječnika hrvatskoga jezika nije dao relevantne informacije o iznesenom problemu jer se u njima u gramatičkom bloku ne navode razlikovna obilježja s obzirom na kategoriju živosti, tako da se u radu neće iscrpno opisivati stanje u njima. Potrebno je samo naglasiti da su rječnici također bitan izvor takvih podataka i korisnicima bi trebali pružiti jasniju informaciju o gramatičkim razlikama nastalima pod utjecajem značenjskih promjena.

IV. Problem i njegova razrada

Iako je tijekom razvoja hrvatskoga jezika prema ukratko navedenim gramatičkim potvrdama kategorija živosti prepoznata i opisana kao razlikovni semantički kriterij na formalnoj, tj. gramatičkoj razini (Tafra 2005:65), moguće je izdvojiti dva temeljna nedostatka u opisu toga problema. Problem će biti ograničen, kao što je i ranije rečeno, na imenice muškoga roda, odnosno G/A, odnosno N/A sinkretizam.

Prvi se odnosi na nedovoljno jasnu definiciju kategorije živosti u jeziku, u kojoj se često ne razlikuje zbiljska (izvanjezična) živost od semantičke živosti koja utječe na stvaranje G/A sinkretizma u imenica koje označuju što neživo. Ponajprije se to odnosi na shvaćanje živosti u biološkom smislu, kao stanju prirodne aktivnosti biljnoga ili životinjskoga organizma i ljudi,¹⁴ i shvaćanje živosti kao semantičke kategorije u jeziku koja uvjetuje razlike na planu jezičnoga izraza.

U svim gramatičkim priručnicima u kojima se upućuje na kategoriju živosti načelno se govori o razlici između živućega i neživućega (u starijim gramatikama), odnosno živoga i neživoga značenja (u današnjim gramatikama hrvatskoga jezika). Osim gramatike Josipa Florschütza (1916:23), u kojoj se navodi da se imenice koje označavaju ljude i životinje u akuzativu jednine sklanjaju drukčije od imenica muškoga roda koje znače što neživo, u gramatikama hrvatskoga jezika nema iscrpnije teorijske razrade o tome što se sve na jezičnoj razini smatra živim, a što neživim sadržajem, ali se redovito u primjerima sklonidbene paradigme kao imenice muškoga roda koje označavaju živo navode imeni-

¹³ Osim navedenih skupina riječi, *Gramatika srpskohrvatskoga jezika* Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića (1961:44–45) kao iznimke imenica muškoga roda koje primarno znače neživo, a u paradigmi se ponašaju kao da znače što živo upućuju još na nazive šahovskih figura, književnih i umjetničkih djela koja su u metonimijskom odnosu s imenicama koje znače što živo.

¹⁴ *Hrvatski opći leksikon* 1996:1116.

ce za ljude (opće i vlastite imenice) i životinje, dok sve ostale imenice muškoga roda (stvarne i mislene¹⁵) ulaze u kategoriju imenica s neživim sadržajem.

Načelno se prema postojećim gramatičkim priručnicima u kojima se tumači kategorija živosti u imenica muškoga roda koje znače što živo i mogu ubrojiti **samo imenice kojima se označuju ljudi i životinje**¹⁶. Sve se ostale imenice muškoga roda s obzirom na kategoriju živosti na formalnoj, odnosno morfološkoj razini mogu smatrati imenicama kojima se označuje što neživo.

Nerazmjer između zbiljske i jezične živosti nalazimo ponajprije u N/A sinkretizmu imenica muškoga roda koje označavaju biljke.¹⁷ O njima nema spomena u opisima padežnih paradigmi kao o posebnoj skupini riječi, odnosno, u gramatičkim se priručnicima, s obzirom na plan njihova sadržaja, ne ističe njihova morfološka pripadnost ni imenicama koje znače živo ni imenicama koje znače neživo. Prema kriteriju zbiljske, odnosno biološke živosti, biljke su svakako živa bića. S druge, pak, strane, ako se živost na gramatičkoj razini utvrđuje po morfološkim pokazateljima koji su semantički uvjetovani, u ovom slučaju po akuzativu jednine imenica muškoga roda koji je jednak ili nominativu ili genitivu, na jezičnoj se razini imenice za biljke smatraju imenicama kojima se označuju neživi pojmovi, jer u muškom rodu te imenice pokazuju N/A sinkretizam u jednini: *sjeći hrast, saditi krumpir, ubrati cvijet*. Zaključak je, prema onome što o tome bilježe gramatike, da oznaku za živo mogu imati samo imenice za ljude i životinje, dok se sve ostale imenice smatraju neživima.

Status neživih imenica imaju i imenice muškoga roda koje označuju skup živih bića (*narod, razred, puk* i sl.).¹⁸ Te imenice posjeduju zbiljsku živost, ali se gramatički ponašaju kao nežive i svrstavaju se u imenice muškoga roda koje akuzativ jednine imaju jednak nominativu, a osnovni je semantički parametar tih imenica skupnost, neovisno o tome je li riječ o biološki živom ili neživom skupu jedinki (*Hrvatska gramatika* 1997:104). Takve su i skupine imenica muškoga roda čiji sadržaji upućuju na moguću zbiljsku živost, ali se na gramatičkoj razini ponašaju kao nežive imenice (pokazuju N/A sinkretizam).

¹⁵ Usp. *Hrvatska gramatika* 1997:100–101.

¹⁶ Pranjaković/Silić (2005:39) u podjeli značenja imenica navode da imenice znače predmete, svojstva, pojave i bića u koja ubrajaju ljude, životinje i ptice.

¹⁷ Usp. Ivić 1996.

¹⁸ Riječ je o polisemnim imenicama: imenica *narod* u slučaju kada znači 'mnoštvo, svjetina' (i tada nema gramatičku množinu) te imenica *razred* kada označava skupinu djece (*voditi cijeli razred na izlet*), pri čemu je riječ o metonimijskom pomaku sa značenja prostora (*razred* kao prostorija ili obrazovni stupanj) prema skupini ljudi koji u njemu borave. Jednak je metonimijski odnos prisutan i kod drugih imenica koje primarno označavaju kakav prostor (*stadion, poduzeće* i sl.)

Riječ je o imenicama kojima se označuju dijelovi tijela – *prst, vrat, nos, nokat, palac, zub* – koji imaju svoje vitalne funkcije i sposobnost rasta, ali vjerojatno zbog „nametničke“ živosti u sklopu čovjekova tijela, dijelovi tijela imaju pasivan status u jeziku i smatraju se neživima.

S aspekta kategorije živosti potrebno je reći da se imenice muškoga roda koje znače biljke ili dijelove tijela u jeziku redovito ponašaju kao imenice kojima se označuje što neživo, tj. moguće je govoriti o sustavnoj pojavi N/A sinkretizma tih dviju skupina imenica muškoga roda.¹⁹ G/A sinkretizam znatno je rašireniji u paradigmi imenica muškoga roda koje, iako ne označuju nešto što bi bilo zbiljski živo (predmeti različite namjene i apstraktni sadržaji), zbog semantičkih pomaka dobivaju morfološki oblik jednak imenicama muškoga roda koje znače što živo. Na takvu ćemo uporabu uputiti u sljedećem poglavlju.

V. Primjeri i izvori²⁰

Primjeri će se navoditi samo za značenja za neživo, a obuhvaćaju leksik koji pripada standardnomu jeziku s proširenjem na razgovorni i žargonski stil te publicistički funkcionalni stil²¹, u kojima se najviše ostvaruju sadržaji svakodnevnoga sporazumijevanja.²² Navedene skupine riječi i primjeri svakako nisu konačni, a poslužili su razredbi semantičkih obilježja na temelju kojih je moguće proširiti postojeće tumačenje kategorije živosti u hrvatskome jeziku. Jednako tako, za neke riječi nisu dani primjeri jer nisu pronađeni u postojećim korpusnim izvorima, ali su one navedene jer su primjeri G/A sinkretizma dio svakodnevnoga govora.

Bitno je naglasiti da se isključivo iznose primjeri koji upućuju na G/A sinkretizam imenica muškoga roda kada znače što neživo. Međutim, kako su izvo-

¹⁹ Pretraga postojećih korpusa i internetskih izvora nije dala relevantne rezultate u smislu odstupanja od paradigme.

²⁰ Primjeri za analizu uzimani su s postojećih hrvatskih korpusa (*Hrvatska jezična mrežna riznica* i *Hrvatski nacionalni korpus*). Drugi su izvor podataka javni mediji, televizijski i radijski program, javna glasila kao i internetski izvori. Primarni razlog njihova odabira jest činjenica da su upravo mediji središnje područje ostvarivanja suvremene javne komunikacije u sklopu kojih se može pratiti recentno stanje suvremenoga jezika.

²¹ Velik dio primjera pripada, primjerice, računalnomu žargonu (Mihaljević 2005) čije su riječi postale i dijelom standardnoga jezika, tj. normativno prihvaćene (*miš, crv, virus* i sl.). S obzirom na to da se u radu analizira standardni jezik u javnoj uporabi, najčešće su uzimani primjeri iz *Vjesnika*, dok ostale novine nisu dio korpusa s obzirom na moguću dijalektnu ili lokalnu obilježenost (*Slobodna Dalmacija, Glas Slavonije, Večernji list, Jutarnji list, Glas Istre*).

²² V. Frančić – Hudeček – Mihaljević 2005:240–251.

ri iz kojih je crpljena građa vrlo široki i raznorodni, određenom se učestalošću pojavljuju i primjeri N/A sinkretizma za iste riječi, tj. ista značenja (koji se u radu neće navoditi), što još više upućuje na nesustavnu uporabu u govoru i na činjenicu da problemu shvaćanja kategorije živosti svakako treba posvetiti pozornost.

1. Polisemija 1

Razlika se između značenja za živo i značenja za neživo na morfološkoj razini očituje u G/A sinkretizmu za živo i N/A sinkretizmu za neživo. U sklonidbi imenica muškoga roda ta se razlika pokazuje gramatički pravilnom.

a) živo G/A (značenja za živo dolje navedenih imenica)

b) neživo N/A

- **nosač**: ... *Zakon vjerojatnoće nalaže da na »Americi u malome«, kako još vole nazivati **nosač** zrakoplova ...* (*Vjesnik* 20000502)
- **glasnik**: *Izvadio Panonski **glasnik** i maše njime.* (Ivan Kušan *Toranj*, 33, HJMR)
- **član**: *Tamo je on upisao uredbu i **član** po kojemu se vrši popis...* (Mirko Kovač *Vrata od utrobe*, 149, HJMR)
- **vjesnik**: *Salezijanski **vjesnik** je utemeljio don Bosco 1877.* (časopis „Don Bosco danas“)
- **pisač**: *Mnogi bi mogli pomisliti... da je isplativije kupiti **tintni pisač**.* (www.medri.hr)
- **rak** (bolest): *Kako liječiti **rak** štitne žlijezde?* (Hrvatska liga za borbu protiv raka, www.hlpr.hr);
- **kokot**: *I sveže uzicu za oroz revolverski, zapne ga njome i obavije cio revolver tako da će **kokot** odapeti* (A. G. Matoš, *Odabrane pripovijetke*, HJMR);
- **vuk**²³.

2. Polisemija 2

Za razliku od prethodnih primjera, u ovom tipu polisemije u imenica ne postoji morfološka razlika između značenja za živo i značenja za neživo. Pojava G/A sinkretizma takvih imenica u slučaju kada znače što neživo (gdje bi se oče-

²³ Posljednja dva primjera navodi Antun Mažuranić u svojoj gramatici, a danas se mogu smatrati gotovo zastarjelima jer ih u neživoj uporabi suvremeni izvori ne bilježe iako ih navode suvremeni rječnici.

kivao N/A sinkretizam) može se tumačiti jakim utjecajem njihovih primarnih značenja za živo (osoba, vlastito ime, životinja).

a) živo G/A (imenice koje označavaju životinje)

b) neživo G/A:

b1) računalni leksik:

- **miš**: *Podloge za miša* (Bassa Web Shop katalog, www.bassa.hr); *Kliknu ti i povlačiti miša* (Informacijski servisi Grada Pule, www.gis.pula.hr)
- **crv** (na računalu): *Poruka koja sadrži crva može sadržavati* (www.cert.hr); *NOD32 učinkovito štiti svoje korisnike, otkrivajući ovog crva proaktivno*, (www.nod32.com.hr)²⁴

b2) prehrana:²⁵

- **jastog**: *Kuhamo 7 - 8 minuta, a potom jastoga izvadimo.* (www.gastronaut.hr); *Jastoga kuhamo 25 minuta.* (www.cro-web.com)
- **šaran**: *...kušajte fišpaprkaš ili autohtoni specijalitet – šarana u rašljama* (www.bilje.hr)
- **smuđ**: *Mama bi za Badnjak napravila fiš, pohanog smuđa i biskupski kolač* (www.vjesnik.hr/html/1998/12/24);
- **som**: *Molim Vas da mi objasnite kako očistiti soma ili smuđa* (www.coolinarika.com); *Soma očistiti, oprati, narezati na komade i posoliti...* (www.gastronaut.hr)
- **odojak**: *Što radi političar kod otvaranja nekog objekta: a) siječe vrpcu, b) siječe odojka...* (HTV, *Tko želi biti milijunaš*, 15. 6. 2003.); *Odojka pecite oko 2 sata na temperaturi od 200-220°C.* (www.gurmanoteka.com)

²⁴ Kao primjer mogla bi se navesti i riječ *virus*, međutim potvrde G/A sinkretizma vrlo su rijetke u obama značenjima te riječi, tj. ta se riječ najčešće sklanja kao da označuje što neživo i kada označava živi mikroorganizam i kada ima neživo značenje štetnoga računalnoga programa.

²⁵ Kod ovih je imenica obilježje neživosti veoma rubno zbog jakoga utjecaja primarnoga značenja koje se odnosi na njihovu biološku živost pa je svakako upitno je li samo dokidanje biološke živosti (uginuće životinje) uvjet za ukidanje semantičke živosti i pojavu N/A sinkretizma. Primjeri se stoga odnose isključivo na prehranu, odnosno primjeri su uzimani u značenju koje referira na meso, tj. prehrambenu namirnicu čiji se naziv (za razliku od npr. *piletine*, *svinjetine*, *govedine*, *tunjevine*, *puretine*, *teletine*, *srnetine*, *veprovine*, *janjetine* i sl.) ne razlikuje od naziva za živu životinju. Polazište je metonimijski odnos između životinje i njezina mesa u prehrani - umjesto: *isjeći meso šarana*, u jezičnoj je uporabi češće: *isjeći šarana*. U širem se kontekstu o odnosu biološke živosti i semantičke živosti imenica koje označuju životinje u članku ne raspravlja (npr. *preparirati jelena* /riječ je o neživu jelenu/).

- **janjac**: *Na Žminjštini se na blagoslov nosilo i pečenog janjca...* (www.istria-net.org); *no ih čas prije obiđi kako bi stigli na okup i načeli janjca...* (Mirko Kovač *Vrata od utrobe*, 336, HJMR)
- **škamp**: u primjerima se redovito pojavljuje u množini.
- **oslić**: *Svinjetinu koriste u smanjenim količinama, a od ribe najčešće pripremaju oslića* (Vj20010228/HJMR); *Dodamo oslića, rižu i malo currya.* (www.gastronaut.hr)
- **kopun**: **Kopuna** *skuhajte i očistite od kosti...* (www.mam-vin.hr); **Kopuna** *razrežemo na prikladne komade...* (www.gastronautika.hr)

b3) naprave različitih namjena:

- **kozlić** (gimnastička sprava): *Primjerice, ako neki intelektualac nije u stanju preskočiti kozlića ili uhvatiti loptu...* (www.forum.hr);
- **konj**: 1. (gimnastička sprava): *mi trebamo: preskakat kozlića i konja, penjat se na mornarske i pokretne skale...* (www.odlikasi.hr), 2. **konj** (u šahu): *Na 2. f3 crni top uzima konja na d2.* (www.index.hr/forum)

b4) nazivi nagrada:

- **medved**: *Grbavica” osvojila Zlatnog medvjeda.* (www.index.hr)
- **lav**: *Iako su kritičari svoje karte stavili na Clooneyev film, zlatnog venecijanskog lava odnio je Ang Lee.* (www.filmski.net/vijesti/)
- **mačak**: *Ove im je godine i sama publika zahvalila na takvom pristupu, do dijelivši im “Crnog mačka” za najbolju live-izvedbu.* (www.pipschipsvideo-clips.com)

3. Osobe i njihovi neživi sadržaji:

a) opće imenice koje znače neživo:

- **Hajduk** (nogometni klub): *Povik je i razumljiv jer Zagreb u svojoj mršavoj ovojesenskoj bilanci ima već skalp protiv Dinama, a kad su već uspjeli dva put pobijediti Hajduka, zašto ne bi i maksimirsku momčad.* (www.vjesnik.hr.2004/10/31)²⁶

²⁶ U Slobodnoj su Dalmaciji česti i drugi primjeri G/A sinkretizma u nazivima sportskih momčadi nastalih od riječi koje primarno ne znače što živo: *Nema ništa slađe nego pobijediti Dinama...* (www.slobodnadalmacija.hr/20041202/sport04); *Za divno čudo Hajduk je unaprijed riskirao, ne vodeći računa o “višoj matematici” po kojoj mu je šansu za šampionsku titulu otva-*

- **dečko** (igrača karta): *Nakon odigranih Asa i kralja herc, East je dodao dečka i desetku u adutu.* (www.cocktailbridge.blog.hr)
- **idiot** (fotografski aparat): *Dakle, ako kupuješ idiota za slikavanje tuluma i to, ne idi iznad 1000kn, ...* (www.forum.hr)
- **patuljak**: *Jasno da nitko nije bio sretniji od mene kad sam u nekom vrtnom centru pronašla malog vrtnog patuljka!* (www.roja.hr)
- **skakač** (u šahu): *Bijeli na potezu dobiva hvatajući protivničkoga skakača na “krivoj nozi”.* (www.crochess.cim); *nakon što je lovac pojeo skakača, crni može pojesti lovca na dva načina: s bc6 ili dc6.* (www.hr.wikipedia.org)
- **lovac**: *nakon što je lovac pojeo skakača, crni može pojesti lovca na dva načina: s bc6 ili dc6.* (www.hr.wikipedia.org)
- **kralj** (igrača karte, šah): *...izvođač mora pogoditi tko ima herc kralja...* (www.blog.hr); *Napad na kralja zove se šahom, a ako je to istovremeno i mat* (www.hr.wikipedia.org, šah: pravila igre)
- **donjak** i **gornjak** (nema primjera, ali ih navode starije gramatike)
- **pješak** (u šahu): *Uzimanje an passant (međunarodno se koristi francuski izraz, koji znači “u prolazu”) je poseban oblik kojim pješak može uzeti protivničkog pješaka.* (www.hr.wikipedia.org, šah: pravila igre)
- **ribar** (vino): *...jednom smo pili ribara sa mirandom/mirindom...* (www.forum.hr)
- **dragovoljac** (nogometna momčad): *Ne pripremamo se mi za pobijediti Dragovoljca²⁷, ni za osvojiti Trofej Marjan, već da bi u prvenstvu bili pravi.* (www.vjesnik.hr/2000/01/30)
- **milijunaš**: *Dobro došli u još jednog Milijunaša!* (HTV, *Tko želi biti milijunaš*),²⁸

b) osobna imena i etnici s neživim značenjem: označavaju nežive pojmove i predmete (nagrade, proizvode različite namjene, umjetnička djela, kolektivne

rala kombinacija: pobijediti Varteksa u Poljudu... (arhiv.slobodnadalmacija.hr/20000510/sport.htm); *A nismo baš ni Inkeru bombardirali...* (www.hnkahajduk.com/forum); *Sve kalkulacije moramo izbiti iz glave i razmišljati samo o tome kako pobijediti Osijeka.* ([arhiv.slobodnadalmacija.hr/20040510/sport01/razgovor sa Perom Nadovezom, tadašnjim Hajdukovim trenerom](http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20040510/sport01/razgovor%20sa%20Perom%20Nadovezom,%20tadašnjim%20Hajdukovim%20trenerom)). Međutim, takvi primjeri nisu uzimani kao relevantni zbog moguće dijalektne obilježnosti, što nije, kao što je ranije navedeno, predmetom analize.

²⁷ Nogometna momčad Hrvatski dragovoljac.

²⁸ U tu skupinu mogu se ubrojiti i imenice za osobe koje se odnose na neživa kolektivna značenja, uglavnom iz područja gospodarstva: potrošač (*Hoće li tko i kako zaštititi domaće i postojeće resurse, naše tržište nafte i derivata, plina i plinofikacije i najvećeg potrošača plina Petrokemiju*), (www.vjesnik.hr/html/2003/05/18), kupac, dužnik, dioničar, vjerovnik, ulagač, investitor, izvođač, potraživač, kreditor, dobavljač itd.

sadržaje (sportske momčadi, društvene udruge različitih oblika djelovanja) koji su u metonimijskom odnosu sa živim pojmom istoga naziva:²⁹

- **Oscar, Emmy, Grammy, Cesar, Porin, Felix** (nagrade): Godine 1928. američka Akademija filmskih umjetnosti i znanosti počela je dodjeljivati **Oscara (Oskara)**, godišnju nagradu za iznimna dostignuća na području filma... (Povijest 8, 2004 /158; HJMR); *No, za osvojiti **Oscara** ionako nikad nije bilo dovoljno biti najbolji...* (www.vjesnik.hr/2005/02/07); *Uspjeh je... za sportaša, osvojiti prvenstvo, kup ili zlatnu medalju; za zabavljača, dobiti **Oskara, Grammyja ili Emmyja**...* (www.svakistudent.com); *Cesara za najbolji film dobio je “De battre mon coeur s’est arrêté” (Moje je srce prestalo kucati), redatelja Jacquesa Audiarda, pobjednika 31. dodjele najprestižnije francuske filmske nagrade.* (www.vijesti.hrt.hr); *Elvis Stanić uspio je u sve tri nominacije, koliko ih je imao, osvojiti **Porina**...* (www.crorec.hr/crorec.hr/vijest); *Godinu dana nakon “Brassed Offa” snimljen je film “Full Monty” Petera Cattanea koji će osvojiti i **Felixa** i niz nominacija za **Oscara**.* (www.popcorn.hr/recenzije/view/113)
- **Slaven** (Belupo) (nogometna momčad): *Na red je došla utakmica odluke u kojoj Dinamo mora pobijediti **Slavena** u gostima...* (www.nogometni-magazin.com), *Ako remiziraju, a Hajduk dobije **Slavena**, Hajduk je na +4...* (www.index.hr/forum)³⁰
- Proizvodi različitih namjena: *Iz Ariela preporučuju **Mr. Propera** (reklama)*
- Nazivi objekata: *Ići u sv. **Mihaela** (crkva)*, (HTV, serija Neugledna djevojka)
- Nazivi umjetničkih i književnih djela koji su u metonimijskom odnosu s autorom, stvarnom ili, pak, fiktivnom osobom. Upravo se ta skupina riječi neživa značenja u pojedinim gramatikama (Težak Babić, Florschütz) najčešće navodi kao iznimka koja podliježe G/A sinkretizmu iako nema značenje za živo: *Možemo li Krležina **Hrvatskoga boga Marsa** čitati i kao vjerodostojno svjedočanstvo našeg doba?* (www.zarez.hr/78/z_zariste.htm); *Ali početka već ima, jeste gledali **Konjanika**? Nije loše. Ali može puno bolje.* (www.forum.hr); *...publika je »**Konjanika**« nagradila burnim aplauzom* (www.vjesnik.hr/pdf2003/5/10)

²⁹ Frančić – Hudeček – Mihaljević 2005:250–251.

³⁰ U govoru (radijskim prijenosima nogometnih utakmica) često se sklanja i cijeli naziv nogometne momčadi Slaven Belupo u akuzativu, kao ime i prezime, iako su to odvojeni sadržaji – Slaven je prvi dio naziva, a Belupo, kao sponzor momčadi, drugi dio naziva: *nadigrati/pobijediti **Slavena Belupa***, dok korpusni izvori nisu pokazali takve rezultate.

3. Polisemija 3

Za razliku od prvih dviju skupina imenica koje primarno označavaju što živo, ovoj je vrsti polisemije primarno svojstveno značenje za što neživo iz kojega se razvilo značenje za živo. Neke od tih imenica razlikuju N/A sinkretizam u značenju za neživo od G/A sinkretizma kada znače što živo, a u nekih se imenica ta razlika gubi, tj. i značenja za živo i značenja za neživo imaju G/A sinkretizam:

- **komad**: 1. (N/A): dio čega: *skupocjen komad nakita*, 2. G/A (razg./žarg) a) značenje za živo *privlačna djevojka ili privlačan mladić: Dva sata nismo vidjeli dobrog komada. Penjemo se, psujemo svakom sve jer... Kad smo pristali i krenuli prema Rabu, konačno smo vidjeli dobrog komada.* (www.tportal.hr/lifestyle/putovanja/); b) značenje za neživo *nedovoljan: to mi je najgore kad imam blizu dvojke ocjenu i fale mi 2-3 boda a ipak poberem komada...* (www.forum.hr/archive/index)
- **as** G/A: 1. neživo značenje (igrača karta): *Dakle, ako igrač ima asa i kralja, a kompjuter 5,6 i 10, obojica imaju vrijednost 21, ali igrač ima jače karte te stoga pobjeđuje.* (www.bosiljak.hr/blackjack/about), 2. značenje za živo (pobjednik, prvak): *Francuskog nogometnog asa kao funkcionera lansirao je u stvari Sepp Blatter, kojemu je san da nogometom u svijetu upravljaju sposobni bivši igrači.* (www.nogometonline.com.hr/arhiva)
- **talent**: 1. (N/A) neživo značenje (darovitost): *Nakon Festivala upriličen je i okrugli stol o temi "Kako otkriti, zaštititi i razvijati pijanistički talent"* (www.zarez.hr/51) 2. (G/A) značenje za živo (osoba): *Za kraj, mladog talenta s početka teksta teško da bi tko čitao ...* (www.vjesnik.hr/2001/05/20);
- **pijun** (G/A) : 1. neživo značenje (figura u šahu)... *išao je konjem na D7 ali je Kapablanka žrtvovao pijuna...* (www.forum.hr); 2. značenje za živo (osoba): *...jer svi oni silni menageri trebaju nekog pijuna oko kojeg se sve vrti...* (www.vidiauto.com/autoforum)
- **model**: 1. (neživo) *Fižulić je sindikalistima i Upravi Diokoma predložio model izlaska iz krize...* (Vj20000301/ HJMR); *HP je predstavio najnoviji model pisača velikog formata...* (www.itnovosti.com); 2. (živo) *Ako imate dobrog modela, sve ide lagano...* (HTV 2, Journal, 5. 6. 2005).

4. Imenice koje znače neživo – G/A sinkretizam:

a) proizvodne marke (tehnička oprema različite namjene: mobiteli, fotografski aparati, televizori, automobili): *Imam ericsona, al sam teškog srca ipak*

glasao za **Panasonica**. (www.forum.hr); *Pa onda opet pitajte da li kupiti Nikona ili Canona...* (www.hrphotocontest.com); *Jos uvijek se isplati kupiti samsunga 9500!* (www.forum.hr); *Uvijek se pitam zašto braća Romale preferiraju samo Forda* (www.forum.hr); *Nijemci hvale Mercedesu, a voze Opelu*. (www.oktani.com); *Zato i voze seata, a ne passata* (www.forum.hr)

b) igraće figure i karte

- **top** (u šahu): *Ako igrač namjerno dotakne kralja i topa, mora rokirati na tu stranu,...* (www.crochess.com/hss/pravila)
- **pik**: *Sad ako pogodite pika izgleda da imate 11 štihova...* (www.crobridge.com/prilozi/2005/005)
- **tref** (igrača karta): *Na 4 pika Dubo je atakirao trefa...* (www.crobridge.com); *Nastavljate sa karo desetakom i odbacujete trefa...* (www.crobridge.com/prilozi).³¹

c) treća skupina imenica koje označuju što neživo značenjski je u najbližjoj vezi s imenicama koje označuju žive osobe muškoga roda, ali one same ne označuju nešto što je zbiljski živo te stoga nemaju ni obilježje prave živosti. Riječ je o imenicama muškoga roda koje označuju bića iz nerealnoga svijeta, odnosno virtualne stvarnosti: mitova, legendi, bajki, religije, stripa i sl., koje u govornikovoј svijesti imaju odlike pravih živih bića, pa se i na jezičnoј razini tako doživljavaju, tj. podliježu G/A sinkretizmu:

- **robot**: *Neobični intervju različit je od prvih dva jer se događa u budućnosti u kojoj profesor intervjuira Robota Sveznadara s drugog planeta*. (Stjepan Hranjec *Dječji hrvatski klasici 400*, HJMR); *Legu kockice više nisu beživotni komadići plastike, jer je ugledni danski proizvođač igračaka na tržište lansirali Legu robota...* (Vj20001224)
- **duh**: 1. (u kršćanstvu) *Ako imamo povjerenja u Duha, čega se bojimo!?* (www.glas-koncila.hr) 2. (bestjelesno biće) *...ljudi sve više voze sporijim trakama, pa se čak i zaustavljaju i izlaze iz vozila jer žele vidjeti duha*. (www.voanews.com/croatian/), *A niko ne želi cijeli život glumiti duha Hamletova oca*. (HNK)
- **vrag**: *...Srđan Gojković-Gile kulturno je pitao publiku što još hoće čuti, očigledno ne želeći nimalo potezati vruga za rep...* (Vj20000508 /HJMR)
- **lutak**: *Ako ne roditelj, on je barem rođak slamom ispunjenom lutku, pa kad je vrijeme počelo nagrizati i rastrzati slamnate udove, on je svog lutka, svoje čedo, talijanskim krpicama vazda zakićenog po posljednoj modi, poveo za*

³¹ Jednako vrijedi i za druge vrste karata (*karo, žir*), ali korpusna pretraga nije dala rezultate u vezi s G/A sinkretizmom.

- ruku...* (Nedjeljko Fabrio *Berenikina kosa* 404, HJMR); *Revolveraš upucao lutka u izlogu.* (www.sbonline.net/vijesti/ Slavonski Brod Online)
- **anđeo**: ...*bila je to neviđena drskost suca koji se u tom trenutku prometnuo u Parmina anđela čuvara...* (Vj20001110, HJMR); *Na ulazu u kazamate svaki je posjetitelj dobio broj i vrećicu s talismanima da mu pomogne suzdržati strah i vidjeti anđela.* (www.matica.hr/Vijenac/Vij174)
- **đavo**: ...*tko je onaj vitez što đavola...* (www.osijek-online.com/forum); *Svjedok nije prijavio događaj policiji, »da si ne natovarim crnog đavola na vrat«.* (Vj20020326, HJMR)
- **zmaj**: 1. (čudovište): *Ovdje je zanimljivo spomenuti da na Dalekom istoku vjeruju da se šaran može pretvoriti u krilatog zmaja.* (scena.hgu.hr/lidija-bajuk/bibliografija-kneja), 2. (letjelica): *Vidi, mama, napravio sam zmaja!* (reklama za prašak TIDE); *Maisy ima zmaja.* (animirani film Maisy)
- **mrtvac**³²: *Kao dijete, a ni poslije kao odrastao, nisam mogao vidjeti mrtvaca.* (www.fokus-tjednik.hr); *Istraživači su otkrili da su tri četvrtine djece čule pucnjavu, a gotovo petina vidjela je mrtvaca.* (Vj20000525 / HJMR)
- **pokojnik**³³: ...*jer ni pokrov ne smije biti zašiven ni učvršćen toliko da stisne pokojnika...* Mirko Kovač *Vrata od utrobe* 336, HJMR);
Igrom slučaja poznavala sam i pokojnika i obitelj... (www.katolici.org).

5. Biljke

Biljke, iako sadrže biološku živost (o čemu je već bilo riječi), u jeziku vrlo dosljedno podliježu N/A sinkretizmu (*posaditi kelj, kuhati kelj, jesti špinat i sl.*). U nekim slučajevima ipak je moguće uočiti otklon, tj. G/A sinkretizam. Najčešće se takvi primjeri odnose na nazive sorta vinove loze (npr. *dingač, plavac, babić*), iz čega su nastali i autohtoni nazivi vina pa se često u metonimij-skom odnosu naziv vina personificira: *kupiti babića, naručiti dingača, popiti plavca*. Korpusni izvori nisu pružili dovoljno informacija za G/A sinkretizam u vezi s tom skupinom riječi pa takvu uporabu možemo smatrati ponajprije dija-

³² Imenica *mrtvac* čest je primjer u gramatikama jer nema obilježje stvarne živosti, ali s obzirom na to da je vezana uz osobu, govornici je u svojoj svijesti doživljavaju kao djelatno živo biće pa je na taj način i sklanjaju. Drukčiji je slučaj s imenicom *leš*, koja također označava mrtvu osobu, ali u značenju mrtvoga ljudskoga tijela, pa stoga u svijesti govornika nema djelatno obilježje i sklanja se kao imenica muškoga roda koja znači što neživo: *Radi uklanjanja tragova, leš je zamotao u deku i tepison* (Vj20000901 HJMR).

³³ Jednak odnos kao i s riječju *mrtvac*.

lektnom i idiomatskom, ali ipak u hrvatskom jeziku nedovoljno proširenom u govoru javne komunikacije ili veće skupine ljudi.³⁴

VI. Semantička obilježja imenica muškoga roda koja utječu na G/A sinkretizam

Pobrojene skupine riječi i primjeri poslužili su mogućemu proširenju značenjskih parametara koji utječu na G/A sinkretizam u imenica muškoga roda kojima se označuje što neživo. Gramatike hrvatskoga jezika općenito tumače da imenice muškoga roda koje znače živo imaju G/A sinkretizam, a imenice muškoga roda koje znače neživo bilježe N/A sinkretizam. Već je naglašeno da je taj kriterij nedosljedan jer se semantička živost ne podudara s biološkom živošću, što je najočitije u nazivima za biljke. Iako su biološki žive, imenice muškoga roda u jednini kojima se one označuju ne podliježu G/A sinkretizmu. Takav nesrazmjer između biološke živosti i semantičke živosti koja ima za posljedicu promjenu jezične forme navodi na zaključak kako je u jeziku potrebno jasnije definirati pojam živosti, odnosno razlučiti semantičku živost u jeziku od biološke živosti (u zbilji).

Na to da se ono što je biološki neživo u jeziku shvati kao živo, posljedica čega je G/A sinkretizam imenica muškoga roda u jednini, utječu različiti semantički parametri. Ti su parametri u prvom redu konotativne naravi i proizlaze iz svijesti govornikā o shvaćanju značenja neke riječi u određenoj komunikacijskoj situaciji i istodobno su isprepleteni u sadržaju pojedinih riječi navedenih skupina:

a) antropomorfizacija: iako je to primarno pojam književne i retoričke teorije, a označava prikazivanje predmeta, pojava i neživih stvari s ljudskim osobinama, antropomorfizacija (v. Simeon 1969(1):82) kao sadržajno svojstvo riječi koje uključuje sem živoga utječe na promjenu njezina gramatičkoga oblika od očekivanoga N/A sinkretizma prema realiziranome G/A sinkretizmu (skupine imenica navedene unutar podjele označene kao *Osobe i njihovi neživi sadržaji* – a³⁵; *Polisemija 3*; *Imenice koje znače neživo* – c).

b) osobnost: smatra se (v. iscrpnije u: Vince-Marinac 1990:144; Tafra 2005:63–66) da je kategorija živosti, zapravo, proširena kategorija osobnosti

³⁴ U slovenskom je jeziku, primjerice, G/A sinkretizam za nazive vina znatno prošireniji i smatra se jednom od iznimaka koje se, premda znače neživo, gramatički ponašaju kao da znače što živo (Toporišič 2000:255). U suvremenom standardnom češkom jeziku, u kojem su također pregledno gramatički opisane i iznimke, također postoji sklonost G/A sinkretizmu u sklonidbi imenica muškoga roda koje označavaju napitke: pít turka, kapucína, panáka (Mlunvice 2, 1986:35–37).

³⁵ Skupina *b* samo djelomično.

koja je u praslavenskom jeziku bila prvi kriterij za uvođenje G/A sinkretizma kod imenica muškoga roda koje su značile osobu, dok je N/A sinkretizam obilježje neosobnosti (v. isto). Međutim, kako se G/A sinkretizam u hrvatskom, kao i u drugim slavenskim jezicima, proširio i na imenice muškoga roda koje znače i druge žive sadržaje, a ne samo osobe, kategorija osobnosti zamijenjena je kategorijom živosti i danas nema toliku važnost u opisu morfoloških oblika imenica muškoga roda, a i općenito, a umjesto nje drugi značenjski parametri jasnije određuju „ponašanje“, odnosno živi sadržaj pojedinih imenica (skupine imenica navedene unutar podjele označene kao *Polisemija 3*; *Imenice koje znače neživo – skupina b, c*).

c) djelatnost (aktivnost)³⁶: pojedine imenice, iako neživa značenja, u određenom komunikacijskom kontekstu dobivaju djelatna obilježja, mogućnost za kretanje i akciju (v. Ivić 1996:57), kao i emotivnu obilježenost, tj. govornik uspostavlja određen emotivni odnos prema sadržaju tih imenica, što utječe i na promjenu njihova gramatičkoga oblika, tj. G/A sinkretizam (skupine imenica navedene unutar podjele označene kao *Polisemija 2 b1, b3*; *Osobe i njihovi neživi sadržaji* (opće imenice i osobna imena) – *a, b*; *Polisemija 3, Imenice koje znače neživo – skupine a, b, c*).

d) metonimija: u semantici veoma razrađen i jasno opisan pojam zamjene jednoga značenja drugim prema bliskim, tj. sličnim obilježjima (v. Lakoff 1987, Škiljan 1992:67; Simeon (1)1969:818 -819; Frančić, Hudeček, Mihaljević 2005:250–251), očituje se u zamjeni neživoga sadržaja živim (naziv kakva područja, objekta, kolektiva, predmeta u metonimijskom je odnosu s kakvim živim pojmom, najčešće osobom, odnosno osobnim imenom), a to obilježje imaju skupine imenica navedene unutar podjele označene kao *Polisemija 2 – b2, b3, b4*; *Osobe i njihovi neživi sadržaji – a* (u slučaju da označavaju kolektiv, npr. *Hajduk*), *b*; *Imenice koje znače neživo – a*.

³⁶ Za razliku od metonimije, koja se navodi kao sljedeći kriterij, djelatnost ima metaforično značenje.

Tablični prikaz imenica muškoga roda s neživim značenjem koje bilježe G/A sinkretizam:

G =A	živost (biološka, zbijska)	antropo- morfizacija	osobnost	djelatnost (aktivnost)	metonimija
Polisemija 1					
a) živo	+	-	+	+	-
a) neživo (N/A)	-	-	-	-	-
Polisemija 2					
a) živo	+	-		+	-
b) neživo					
b 1) računalni leksik	-	-	-	+	-
b 2) prehrana	-	-	-	-	+
b 3) naprave različite namjene	-	-	-	+	+
b 4) nazivi nagrada	-	-	-	-	+
Polisemija 3	-	+	+	+	-
Nazivi za osobe s neživim sadržajem					
a) opće imenice	-	+	-	+	+
b) osobna imena	-	-	-	+	+
Imenice koje znače što neživo					
a) proizvodne marke	-	-	-	+	+
b) igraće karte i figure	-	-	+	+	-
c) apstraktni likovi	-	+	+	+	-

VII. Zaključak

Osnovna je namjera rada bila odrediti semantičke parametre na temelju kojih se u hrvatskom standardnom jeziku, njegovoj razgovornoj i javnoj uporabi, javlja G/A sinkretizam u sklonidbi imenica muškoga roda u jednini koje primarno znače što neživo. Na temelju takve uporabe tih imenica među govornicima hrvatskoga jezika u svakodnevnom govoru moguće je donekle prepoznati osnovna značenjska obilježja na osnovi kojih govornici u svojoj svijesti riječi neživa sadržaja doživljavaju kao da znače što živo. To je prepoznavanje potrebno zbog utvrđivanja statusa kategorije živosti na razini G/A sinkretizma u hrvatskom standardnom jeziku i može ići u dvama smjerovima:

1. G/A sinkretizam odrediti kao idiomatsku pojavu na razgovornoj (i dijalektnoj) razini, koja nema normativne opravdanosti;
2. smatrati ju gramatički relevantnom, uz proširenje postojećih semantičkih parametara u vezi s tumačenjem kategorije živosti i njezina formalnoga opisa na morfološkoj razini, čemu bi pridonijele opširna korpusna analiza javnih medija te terenska anketa koja bi obuhvatila ponajprije urbane sredine i govornike mlađe i srednje dobne skupine temeljena na analizi jezičnih i izvanjezičnih utjecaja (društvena sredina, dob, obrazovanje, zanimanje i sl.).

Literatura:

- APPENDINI, FRANJO MARIJA 1838. *Grammatica della lingua illirica* (treće izdanje). Dubrovnik: Presso: Pietro Francesco Martecchini.
- BABIĆ, S. i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Nacrti za gramatiku. Zagreb: Globus – HAZU.
- BABIĆ, TOMA 1712. *Prima grammaticae institutio pro Tyronibus illyricis(!) accommodata*. Venecija: Per Bortolo Occhi. (kopija)
- BABUKIĆ, VJEKOSLAV 1854. *Ilirska slovnica*. Zagreb: Narodna tiskarnica Ljudevita Gaja.
- BARIĆ, E. i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BRABEC, IVAN; MATE HRASTE; SRETEN ŽIVKOVIĆ 1961. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BRLIĆ, IGNACIJE ALOJZ 1842. *Grammatik der illirischen Sprache wie solche in Dalmatien, Kroatien, Slawonien, Bosnien, Serbien, und von den Illiriern in Ungarn gesprochen wird.* (drugo izdanje). Zagreb: Im Berlage bei Franjo Župan. (kopija)

- DAMJANOVIĆ, STJEPAN 1995. *Staroslavenski glasovi i oblici* (drugo izdanje). Zagreb: Jadranka Filipović.
- FLORSCHÜTZ, JOSIP 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Kr. hrv.-slav.- dalm. Zemaljske vlade.
- FRANČIĆ, ANĐELA; LANA HUDEČEK; MILICA MIHALJEVIĆ 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Hrvatski opći leksikon* 1996. Ur. August Kovačec. Zagreb: LZ „Miroslav Krleža“.
- IVIĆ, MILKA 1996. O „zamkama“ u definicijama školskih gramatika. *Istraživanja jezika i oko jezika* (zbornik). Beograd. 55–62.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- KAŠIĆ, BARTOL 2002. *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige* (prijevod s izvornika Sanja Perić Gavrančić). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- LAKOFF, GEORGE 1987. *Women, Fire and dangerous Things*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- LANOSOVIĆ, MARIJAN 1778. *Neue Einleitung zur Slavonischen Sprache mit einem nuetzlichen Woerter und Gespraechbuche*. Osijek. (kopija).
- MAŽURANIĆ, ANTUN 1861. *Slovnica hervatska*. Zagreb: pisac.
- MIHALJEVIĆ, MILICA 2005. Hrvatsko računalno nazivlje i funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. *Od fonetike do etike*. Zbornik radova. Zagreb, 289–306.
- Mluvnice češtiny 2* (Tvarosloví). 1986. Praha: Academia.
- ONATSKY, EUHEN 1937. *Grammatica ucraina teorico-pratica*. Napoli: R. Istituto superiore orientale.
- PETI, MIRKO 2004. *Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- PRANJKOVIĆ, IVO; JOSIP SILIĆ 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- RAGUŽ, DRAGUTIN 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- RELKOVIĆ, MATIJA ANTUN 1767. *Nova slavonska, i nimacska grammatika Neue Slavonisch und Deutsche Grammatik*. Zagreb. (kopija)
- Русская грамматика*. 1982. Москва: Издательство „Наука“.
- SIMEON, RIKARD 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika (hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski)*. Zagreb: Matica hrvatska.

- STARČEVIĆ, ŠIME 2002/1812. *Nova ricsoslovica iliricska: vojnicsoj mladosti krajicsnoj poklonjena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ŠITOVIC, LOVRO 1742. *Grammatica Latino-Illyrica ex Emmanuelis /Alvarez/; aliorumque approbatorum grammaticorum libris, juventuti Illyricae studiose accomodata*. Venecija: Apud Bartholomeum Occhium. (kopija)
- ŠKARIĆ, IVO 2000. *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.
- ŠKILJAN, DUBRAVKO 1992. *Dijalog s antikom*. Zagreb: Latina&Graeca.
- TADIJANOVIĆ, BLAŽ 1761. *Svaschta po mallo illiti kratko sloxenyne immenah i ricsih u Illyrski i Nyemacski jezik*. Magdeburg: Schtampano po Ivan Misku Prueferu. (kopija)
- TAFRA, BRANKA 2005. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga.
- TEŽAK, STJEPKO; STJEPAN BABIĆ 2004. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- TOPORIŠIĆ, JOŽE. 2000. *Slovenska slovnica*. (Četrta, prenovljena in razširjena izdaja). Maribor: Obzorja.
- VINCE, ZLATKO 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- VINCE-MARINAC, JASNA 1990. Kategorija živosti u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, 29–30. Zagreb, 143–152.
- VINCE-MARINAC, JASNA 1992. Vrste riječi i genitivno-akuzativni sinkretizam. *Suvremena lingvistika*, 18 2/34, Zagreb, 331–337.
- ZNIKA, MARIJA 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Internetski izvori:

<http://polish.slavic.pitt.edu/firstyear/mutshell.pdf>

From Inanimacy to Animacy

Abstract

The masculine animate/inanimate classification is a general characteristic of Croatian and other Slavonic languages (except Bulgarian and Macedonian). In this classification there are two types of case syncretism: genitive-accusative syncretism conditioned by animacy of the noun and nominative-accusative syncretism conditioned by inanimacy of the noun. Using the examples extracted from everyday speech, this paper deals with inanimate masculines which do not follow prototype nominative-accusative

ve patterns and strives to elucidate semantic and lexical conditions for their grammatical animacy, discernible in genitive-accusative syncretism.

Ključne riječi: genitivno-akuzativni sinkretizam, nominativno-akuzativni sinkretizam, živost, neživost, imenice muškoga roda

Key words: genitive-accusative syncretism, nominative-accusative syncretism, animacy, inanimacy, masculines.

